

Ε. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΔΑΓΜΑ ΤΗΣ 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ *

«Ἔστι δέ τις λόγος ἀνθρώπων, τετελεσμένον ἐσθλὸν μὴ χαμαὶ σιγῇ καλύψαι, θεσπεσία δ' ἐπέων καύχαις ἀοιδὰ πρόσφορος» (Νεμ. ΙΧ, 6-8), εἶπεν ὁ ὑσιπέτης Πίνδαρος, προτιθέμενος νὰ ὑμνήσῃ τοὺς νικητὰς Πανελληνίων Ἀγώνων. Κατὰ μείζονα λόγον ὀφείλει ἡ σημερινὴ Ἑλλάς νὰ μνημονεύῃ εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως μάλιστα ὅταν γέρας καὶ στέφανος τῶν ἀγώνων τῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀνάκτησις ἢ ἡ διατήρησις τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ διαμνημόνευσις αὕτη δὲν γίνεται χάριν ἐκείνων μόνον, τῶν πρωταγωνιστῶν, ἵνα παραμείνῃ ἀγήρως ἡ μνήμη των, ἀλλὰ χάριν ἡμῶν τῶν ἰδίων, ὡς ἰδεατὸν συμπόσιον ἐθνικῆς υπερηφανείας, καὶ χάριν τῶν νεωτέρων γενεῶν, διὰ σκοποὺς παιδευτικoύς, ἐφόσον ἡ διαπραγματεύσις τῶν μεγάλων κατορθωμάτων τῆς ἱστορίας, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἀληθῆ καὶ καθιερωμένα ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ μεγέθη, καὶ ἡ ἔξαρσις τῶν ἱστορικῶν προσωπικοτήτων οἰσטרηλατεῖ τοὺς πολίτας καὶ μάλιστα τοὺς νέους, καθιστᾷ τὸ φρόνημά των γενναιότερον καὶ θεμελιώνει ἀσφαλέστερον τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν εἰς τὸ πατριωτικὸν ἰδεῶδες.

Ἀναντιρρήτως δὲ ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου, ὡς κοσμοἱστορικὸν γεγονός τοῦ ὁποίου πρωταγωνιστῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς ὑψηλότερας κορυφάς, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων ἡ Δόξα ὠδήγησε τὸ ἱστορικὸν ἔθνος μας, ἀγωνιζόμενον ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ ὁποῖον αὐτὸ τοῦτο ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ἠθικῶν ἀξιών, τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν, ὅτι ἀπὸ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς τὸ ἔθνος μας, εὐρεθὲν πρὸ τεραστίων ἠθικῶν καὶ πρακτικῶν προβλημάτων, εἰσῆλθεν εἰς περίοδον ὀξυτάτης κρίσεως. Ἀλλ' ἀντλήσαν δυνάμεις ἀφ' ἑαυτοῦ κυρίως, ἐπανεῦρε ταχέως τὴν αὐτοπεποιθήσιν καὶ τὸν ὀρθὸν προσα-

*. Πανηγυρικὸς λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 28ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1973 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

νατολισμόν. Ἦδυνήθη οὕτω κατὰ τὴν κρίσιμον περίοδον 1940, ἀσκήσαν εἰς τὸ ἔπακρον τὰς ἐγγενεῖς ἀρετάς του, νὰ ἐπιτελέσῃ ἄθλα, τὰ ὅποια τὸ ὠδήγησαν ἐνδοξον, φλογοφόρον καὶ ὑπέρλαμπρον εἰς τὸ προσκήνιον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Εἰλικρινῶς πιστεύω, ὅτι ἡ ἰδική μας γενεά, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τὴν 28ην Ὀκτωβρίου καὶ ἔδωκε τὴν μάχην τῆς Ἑλλάδος, δὲν θὰ κατορθώσῃ ποτὲ νὰ ἀξιολογήσῃ τὸ ἱστορικὸν ἐκεῖνο φαινόμενον εἰς ὅλον τὸ ὕψος του καὶ καθ' ὅλην τὴν οὐσίαν του, ὡς βίωμα καὶ ἄθλημα σύμπαντος τοῦ Ἑθνους, ἔνεκα ἀκριβῶς τῆς μεγάλης οἰκειότητος, ἡ ὁποία ὑφίσταται μεταξύ ἡμῶν καὶ ἐκείνου. Ἐξήσαμεν οἱ ἴδιοι τὰ συνταρακτικὰ ἐκεῖνα γεγονότα, συνανεστράφημεν καὶ ἐξφκειώθημεν πρὸς τοὺς πρωταγωνιστάς των, ἐλάβομεν ἄμεσον ἐμπειρίαν τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν των. Ἑλλείπει ἡ χρονικὴ ἀπόστασις, ἡ ὁποία θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἱστορικόν, ἱστάμενον εἰς τὴν γαληνιαίαν περιοχὴν ἐνθα οὕτε μίση οὕτε πάθη ὑπάρχουν, κατακυριευόμενον ἀπὸ τὸ θέλημα τῆς τελείας ἀμεροληψίας, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀγνότητα τῆς ἱστορίας, ἐξ ἀπόπτου καὶ μετὰ ψυχραΐμου κρίσεως νὰ ἀναλύσῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, νὰ σταθμίσῃ τὰς συνεπειὰς των καὶ νὰ τοποθετήσῃ κατ' ἀξίαν τοὺς ἐνεργητικοὺς παράγοντας τῆς ἐποποιΐας ἐκείνης εἰς τὸ Ὀλύμπιον θέατρον, τὸ ὅποιον προώρισε διὰ τοὺς ἥρωας ἡ Ἱστορικὴ Δικαιοσύνη. Ἴδου διατὶ εἶναι δυσκατόρθωτος, ἂν μὴ ἀδύνατος ὁ σύμμετρος λόγος πρὸς τὰ μεγάλα κατορθώματα τῆς ἱστορίας, ὅταν ταῦτα εἶναι τὸσον πρόσφατα, ὥστε ἀνήκουν κατ' οὐσίαν εἰς τὸ παρόν. Καὶ διερωτῶμαι πολλάκις, ποῖα θὰ εἶναι ἀράγε ἡ κρίσις τῶν μελλουσῶν γενεῶν μετὰ δύο ἢ τρεῖς αἰῶνας ἐπὶ τῶν γεγονότων τούτων, τὰ ὅποια ἡμεῖς εἶδομεν ἐκτυλισσόμενα, καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων σήμερον ἀπέχομεν ὀλίγον τι πλέον τῆς τριακοντατίας.

Ὁ Πλάτων, εἰς τὸν διάλογον Μενέξενον, ὁμιλῶν περὶ τῶν Μηδικῶν, διετύπωσε περὶ τῶν προγόνων του τὴν σεμνοτέραν ἀλλὰ καὶ λαμπροτέραν κρίσιν:

«Πέρσας ἡγουμένους τῆς Ἀσίας καὶ δουλουμένους τὴν Εὐρώπην, ἔσχον οἱ τῆςδε τῆς χώρας ἔκγονοι, γονεῖς δὲ ἡμέτεροι, ὧν καὶ δίκαιον καὶ χρὴ πρῶτον μεμνημένους, ἐπαινέσαι αὐτῶν τὴν ἀρετὴν». Ἐν συνεχείᾳ, περιγράφων τὸν ἡρωϊσμόν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἀντιμετώπισαν τὴν Περσικὴν ἐπιδρομὴν σχεδὸν μόνοι, καὶ μεμφόμενος τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι «πάντες ἐκπεπληγμένοι, ἀγαπῶντες τὴν ἐν τῷ παρόντι σωτηρίαν, ἡσυχίαν ἤγον», ἐπάγεται: «Ἐν τούτῳ δὲ ἂν τις γενόμενος γνοίῃ οἷοι ἄρα ἐτύγχανον ὄντες τὴν ἀρετὴν οἱ Μαραθῶνι δεξάμενοι τὴν τῶν βαρβάρων δύναμιν καὶ κολασάμενοι τὴν ὑπερηφανίαν ὅλης τῆς Ἀσίας καὶ πρῶτοι στήσαντες τρόπαια τῶν βαρβάρων, ἡγεμόνες καὶ διδάσκαλοι τοῖς ἄλλοις

γενόμενοι ὅτι οὐκ ἄμαχος εἶη ἡ Περσῶν δύναμις, ἀλλὰ πᾶν πλῆθος καὶ πᾶς πλοῦτος ἄρ ε τ ῆ ὑ π ε ἰ κ ε ι » (Μενεξ. 240 c-d).

Οἱ λόγοι αὐτοὶ τοὺς ὁποίους διετύπωσεν ὁ Πλάτων δύο περίπου αἰῶνας μετὰ τὰ Μηδικὰ, μᾶς καθοδηγοῦν, νομίζω, διὰ τὰ προεικάσωμεν τὰς σκέψεις καὶ τὰς κρίσεις τῶν ἑλληνικῶν γενεῶν τοῦ μέλλοντος περὶ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου καὶ τῶν ἐργατῶν τῆς, περὶ τῆς γενεᾶς τοῦ 1940, ἡ ὁποία ἀναμφισβητήτως ὑπῆρξε μία ἐξ ἐκείνων, διὰ τὰς ὁποίας δύναται νὰ καυχᾶται δικαίως ἡ μακραίων ἑλληνικὴ ἱστορία.

Τὸ ἰδικόν μας χρέος εἶναι νὰ ἀποκαλύψωμεν πλήρη τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, νὰ μὴν ἀποκρύψωμεν ἢ νὰ ἀποσιωπήσωμεν τι, χαριζόμενοι εἰς πρόσωπα ἢ εἰς ὁμάδας, εἰς ἐφημέρους ἐσωτερικὰς ἢ διεθνεῖς σκοπιμότητας, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια διδάσκει καὶ εὐεργετεῖ ἐξ ἴσου νικητὰς καὶ ἡττημένους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι πέραν τῶν φθαρτῶν καὶ προσκαιρῶν ἀνθρώπων δέον νὰ ζῇ πανίσχυρος εἰς τὴν ἀθάνατον ψυχὴν τοῦ λαοῦ ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους ἐν ὅλῃ σὺτῆς τῇ λαμπρότητι, ὑπέρχρονος, αἰωνία, ἀσκοῦσα ἐπὶ τῶν πολιτῶν διὰ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς παραδόσεως ἀνυψωτικὴν, ἀναγεννητικὴν ροπὴν καὶ ἐπίδρασιν.

Εἰς τοὺς μεγάλους σταθμοὺς τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, οἱ ὁποῖοι ἀναμφισβητήτως εἶχον παγκοσμίαν ἀπήχησιν, ὁ εἰκοστὸς αἰὼν προσέθεσεν ἀκόμη ἓνα, καὶ δὴ θεμελιώδη: τὴν ἐποποιῖαν τοῦ 1940, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες, ἀσκήσαντες εἰς τὸ ἑπακρον τὴν προγονικὴν ἀρετὴν, ἐκόλασαν τὴν ὑπεροψίαν τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, προσέφεραν εἰς τὴν μεγάλην ὑπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ κόσμου τοὺς θησαυροὺς τῆς ψυχῆς τῶν καὶ τοῦ πνεύματός τῶν καὶ ἐπὶ πλεόν τὴν ζωὴν τῶν ἢ τὴν σωματικὴν τῶν ἀκεραιότητα καὶ ἐκήρυξαν διὰ τοῦ παραδείγματός τῶν εἰς τὸν πάσχοντα ἐκείνον κόσμον, ὅτι δὲν ἦτο ἀκαταμάχητος ἡ δύναμις τῶν κρατῶν τῆς ὤμῃς βίας καὶ τῆς ἀρπαγῆς. Τὸ μέγιστον τῶν διδαγμάτων, τὸ ὁποῖον διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν προσέφερε τὸ ἔθνος μας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τοῦ θεσπεσίου ἀγῶνος τοῦ 1940-1941 ὑπῆρξεν ὅτι καὶ τὸ πλῆθος καὶ ὁ πλοῦτος ὑποτάσσονται τελικῶς εἰς τὴν Ἀρετὴν. Πράγματι! Διὰ τῆς ὑπερόχου ἐξορμήσεώς τῶν οἱ "Ἕλληνες κατ'" Ὀκτώβριον τοῦ 1940 διέρρηξαν ὡς ἐκτυφλωτικὴ ἀστραπὴ τὸ πυκνὸν σκότος εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε βυθίσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν ἀνθρωπότητα ὁ φοινικὸς Ἀρμαγεδὼν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν μισελευθέρων καὶ ἀπανθρώπων ἡγετῶν τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας καὶ τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας καὶ διὰ τῆς πίστεως, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς θυσίας τῶν ἔστησαν ἐν Β. Ἡπείρῳ μνημεῖον ὑψηλὸν καὶ περίοπτον, ναὸν τῆς ἀρετῆς καὶ ἐν ταῦτῳ βωμὸν τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ ἐκραγεὶς κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1939 πόλεμος ἐφαίνετο ἐν ἀρχῇ τοῦλάχιστον, ὅτι θὰ ἦτο περιωρισμένης ἐκτάσεως. Ἀλλὰ πρὶν παρέλθῃ πολὺς χρόνος, ὅταν ἀπεσαφηνίσθησαν αἱ κοσμοκρατορικαὶ προθέσεις

τῶν ἡγετῶν τοῦ Ἀξονος, κατέστη σαφές ὅτι ὁ πόλεμος ἐκεῖνος δὲν ἐγίνετο περὶ μικρῶν ἢ μεγάλων ἐδαφικῶν ἐκτάσεων, περὶ ζωνῶν ἐπιρροῆς ἢ περὶ οἰκονομικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν τούτων τῶν θεμελιωδῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν, περὶ τῶν μεγάλων πολιτιστικῶν ἀξιών, τὰς ὁποίας διὰ καινοφανῶν καὶ ἀλλοκοτῶν περὶ κόσμου καὶ βίου θεωριῶν, ἐζήτουν νὰ ἐξαφανίσουν ἢ νὰ διαστρεβλώσουν οἱ ὑπερφίαλοι ἡγέται τῆς ἐπιδρομῆς κατὰ σύμπαντος τοῦ κόσμου. Ἐκτοτε ἦτο φανερόν, ὅτι ὁ πόλεμος ἐκεῖνος θὰ ἐξειλίσσετο εἰς παγκόσμιον.

Ἡ Ἑλλάς, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως, δὲν ἠδυνήθη παρὰ τὰς προσπάθειάς της ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐμπλοκὴν τῆς εἰς τὴν πολεμικὴν συναυλίαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφοριῶν ἡ πατρίς μας δὲν εἶχεν ὑποστῇ ἐπίθεσιν ἀπὸ Δυσμῶν. Τώρα ἐμφανίζεται καὶ πάλιν τὸ νέφος ἀπὸ τὴν Ἑσπέραν, κατὰ τὸν Πολύβιον, σκοτεινόν, ἐπικίνδυνον, θανάσιμον. Ἦτο προφανές ὅτι ἐπῆρχετο ἀγών, ἀπειλῶν νὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἔθνος μας εἰς τὴν ταπείνωσιν, τὸν ὄλεθρον, τὸν ἀφανισμόν. Ἀλλὰ ἀφ' οὗτου διεγράφη σαφῶς εἰς τὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος ἡ σκιά τοῦ πολέμου, ἐξέλιπεν ὡς διὰ μαγείας ἡ πολιτικὴ σύγχυσις καὶ ἡ πνευματικὴ ταραχὴ. Ὁ ἐθνικὸς προσανατολισμὸς τοῦ λαοῦ ὑπῆρξεν ἐνιαῖος καὶ σχεδὸν καθολικὸς καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐνότης, ὑπὲρ τῆς ὁποίας εἶχε πράγματι ἐργασθῇ ἡ κυβερνητικὴ ἡγεσία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σφυρηλατηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ἀνάγκης πρὸ τοῦ θανάσιμου κινδύνου, ὅχι μόνον ἔσωσε τὸ ἔθνος, ἀλλὰ τὸ ὠδήγησεν εἰς ἠθικὴν μεγαλωσύνην καὶ θρίαμβον.

Ὁ κίνδυνος τῆς Ἑλλάδος, τῇ ἀληθείᾳ θανάσιμος, προῆλθε κατὰ πρῶτον ἐκ τῆς ἀπροκλήτου ἐπιθέσεως τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, ὃ ἡγέτης τῆς ὁποίας, ἀφ' οὗτου ἀπὸ τοῦ 1922 ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς γείτονος μεγάλης χώρας, μετεωριζόμενος εἰς ἔωλα περὶ νεορωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας σχέδια, ἥσκησεν ἔναντι τῆς Ἑλλάδος πολιτικὴν ψευδῆ καὶ ἀνέντιμον.

Ὁ Πλάτων εἰς τὸν Γοργίαν παρέχει ἀκριβῆ εἰκόνα τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς καὶ τῶν ὁμοίων του. Εἶναι οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Σωκράτους περὶ τοῦ ἀνηθικοῦ ἡγεμόνος, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ, «διαμεμαστιγωμένη καὶ μεστὴ οὐλῶν ὑπὸ ἐπιπορκιῶν καὶ ἀδικίας, γέμει τρυφῆς καὶ ὕβρεως καὶ ἀκρατείας τῶν πράξεων, ἀσυμμετρίας καὶ αἰσχροτήτος (Γοργίας 524-525).

Τὸ ἀληθές ἐν τούτοις εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, καὶ πρὸ τοῦ φασιστικοῦ καθεστώτος, σπανίως ἢ Ἰταλικὴ πολιτικὴ ὑπῆρξε φιλικὴ ἢ ἀπλῶς εὐμενὴς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1860 ἐνωποιηθεῖσα Ἰταλία παρέβλεψε τὰς κοινὰς πολιτιστικὰς ρίζας τῶν δύο ἐθνῶν, τοὺς παραλλήλους ἔναντι τῶν ξένων δυναστῶν ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας, δὲν παρέμεινε σταθερὰ εἰς τὴν καλῶς ἀπὸ τοῦ 1821 θεμελιωθεῖσαν ἑλληνοἰταλικὴν φιλίαν, οὐδὲ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως τῶν γει-

τονικῶν Μεσογειακῶν λαῶν, ἀλλὰ βαυκαλιζομένη ὑπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ αὐτοκρατορικοῦ πνεύματος, κατέστρωνε μυστικά σχέδια κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βαλκανικῆς καὶ γενικώτερον τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς.

Ἡ Ἱταλικὴ πολιτικὴ εἰς τὸ Κρητικὸν Ζήτημα (1897 κέ), ἡ κατάληψις ἀπὸ τοῦ 1912 τῆς Τουρκοκρατουμένης τότε Δωδεκανήσου καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ κατακράτησις αὐτῆς παρὰ τὰς ἐπισήμους ὑποσχέσεις τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἱταλίας, παρὰ τὰς συνθήκας, παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶν ἔθνοτήτων ἡ ὁποία ἐθριάμβευσε μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον, ἡ ἐξασθένεισις τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ὑπογραφῆς της διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ κόμητος Σφόρτσα, ἡ παρέμβασις τῆς Ἱταλίας ἐν Μ. Ἀσίᾳ εἰς βάρος τῶν ἐλληνικῶν ἱστορικῶν δικαίων, ἡ ἀνανδρὸς ἐπιχειρήσις κατὰ τῆς Κερκύρας τὸ 1923 καὶ αἱ ἐχθρικαὶ ἐν συνεχείᾳ ἐνεργεῖαι τῆς Ἱταλίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς Ἀλβανίας ὑπ'αὐτῆς κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1939, ἀποδεικνύουν σαφῶς τὰς τάσεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἱταλίας καὶ τὰς βλέψεις της εἰς τὴν Βαλκανικὴν, εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον καὶ τὰς περὶ αὐτὴν χώρας.

Ὁ Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰταλὸν δικτάτορα τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ μεγαλομανοῦς σχεδίου του, βαδίζων ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ ἐν Εὐρώπῃ συμμάχου του, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος δι'ἀστραπιαίους ληστρικοῦ πολέμου ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Εὐρώπην καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅσον μέρος τοῦ ὑπολοίπου κόσμου ἤθελε δυνηθῇ νὰ κατακτήσῃ.

Ὅταν τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1939 ἐξεργάγῃ ὁ πόλεμος, ἡ Ἑλλὰς ἐπεθύμει εἰλκρινῶς νὰ παραμείνῃ οὐδετέρα. Ἡ ἐπίσημος πολιτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἡ ἀπόλυτος οὐδετερότης. Ὁ λαὸς μας εἶναι ἐκ παραδόσεως φιλειρηνικός, ἐφ'ὅσον δὲν κινδυνεύει ἡ ἐθνικὴ του ἐλευθερία. Ἀλλ'αὐτὴν ἀκριβῶς ἐπεβουλεύθη ἡ φασιστικὴ Ἱταλία, μεταχειρισθεῖσα ἐπὶ ἐν περίπου ἔτος, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, πλεκτάνας καὶ παγίδας καὶ ψεύδη καὶ πράξεις ἀνεντίμους, ὅσας καὶ ὁποίας οὐδὲν μέγα ἔθνος ἐν Εὐρώπῃ ἐχρησιμοποίησε ποτὲ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν πολιτικῶν φιλοδοξιῶν του.

Ἡ ἀποκορύφωσις τῶν ἐγκληματικῶν προκλήσεων τῆς φασιστικῆς Ἱταλίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξεν ὁ δόλιος τορπιλισμὸς τοῦ καταδρομικοῦ «Ἑλλη» εἰς τὸν λιμένα τῆς Τήνου τὴν 15 Αὐγούστου 1940, τὴν ἑορτὴν τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐνῶ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν προσήυχετο εἰς τὸν ἱστορικὸν ναόν, τὸ πανελλήνιον σέβασμα τῆς Παναγίας καὶ ὁ ἱερὸς κλῆρος ἠύχετο ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου.

Ἐκτοτε κατέστη ἐξώφθαλμος ἡ δεινὴ ἀπειλὴ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς ἐπικειμένης ξενικῆς ἐπιδρομῆς.

Ἀλλ'οὐδένας ξένον ἐπιδρομέα, ὅσον μέγας καὶ ἂν ἦτο, ἐδέχθη ποτὲ

μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας ὁ Ἑλληνισμός, καὶ ὑπῆρξαν πολλοὶ οἱ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιδραμόντες ἀνὰ τοὺς αἰῶνας. Οἱ δὲ Ἕλληνες «ἀπαμυνόμενοι τὴν δεσποσύνην» κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (VII, 102), ἐπολέμησαν πάντοτε κατὰ τῶν εἰσβολέων, ὅσον ἰσχυροὶ καὶ ἂν ἦσαν οὗτοι, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ ἡρωϊκὸν πνεῦμα τῆς θυσίας, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ἀρχαιότατων χρόνων χαρακτηρίζει τὸν ἱστορικὸν βίον τοῦ ἔθνους μας. «Οὐδένες γὰρ πώποτε τῶν γεγονότων οὔτε περὶ καλλιόνων οὔτε πρὸς ἰσχυροτέρους οὔτε μετ' ἐλαττόνων ἠγωνίσαντο, τὴν ἀρετὴν ἰσχύν, καὶ τὴν ἀνδρείαν πληθος, ἀλλ' οὐ τὸν πολὺν ἀριθμὸν τῶν σωμάτων εἶναι κρίνοντες. Καὶ τὴν μὲν ἐλευθερίαν εἰς τὸ κοινὸν πᾶσιν κατέθεσαν, τὴν δ' εὐδοξίαν τὴν ἀπὸ τῶν πράξεων ἴδιον στέφανον τῇ πατρίδι περιέθηκαν» (Ὑπερείδου, Ἐπιτάφιος VII, 19).

Οἱ συνεχεῖς οὗτοι ἐθνικοὶ καὶ ἀμυντικοὶ ἀγῶνες ἐναντίον ποικιλῶν μων βαρβάρων ἐπέφεραν βεβαίως τεραστίαν ὕλικὴν φθορὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐχάρισαν ὅμως κολοσσιαῖον ἠθικὸν ὄφελος εἰς τὸ Ἔθνος καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐξεπαίδευσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ πτοοῦνται τὸ πληθος τῶν ἐπιδρομέων καὶ νὰ μὴ φείδωνται θυσιῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

«Ὑπ' ἀμφοτέρων δὲ συμβαίνει, τῶν τε Μαραθῶνι μαχασμένων καὶ τῶν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχισάντων, παιδευθῆναι τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὑπὸ μὲν τῶν κατὰ γῆν, ὑπὸ δὲ τῶν κατὰ θάλατταν μαθόντας καὶ ἐθισθέντας μὴ φοβεῖσθαι τοὺς βαρβάρους. (Πλάτων, Μενέξενος 241 a-e)

Ἡ μακρὰ καὶ σκληρὰ αὕτη γυμνασία συνετέλεσεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀποκορύφωσιν τοῦ θαυμασίου φαινομένου τῆς ἑλληνικῆς ἀλκῆς καὶ τῆς μέχρι αὐτοθυσίας εὐψυχίας, καθὼς αἱ ἀρεταὶ αὗται ἠσκήθησαν κατὰ τὸν ἑλληνοῖταλικὸν πόλεμον τοῦ 1940.

Ἡ ἐπίθεσις τῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐξεδηλώθη κατ' οὐσίαν ἀπὸ τῆς 15 Αὐγούστου 1940, ἀπὸ τοῦ τορπιλλισμοῦ τῆς «Ἑλλης» ἐν Τήνῳ. Τὸ ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τὸ ἐκδοθὲν τὴν ἐπομένην τοῦ δολίου προξικοπήματος, ὁμίλει περὶ ὑποβρυχίου ἀγνώστου ἐθνικότητος εὐρὺς οριζομένου ἐν καταδύσει . . . Ἦτο καὶ τοῦτο εἰς τὸ πλάισιον τῶν προσπαθειῶν τῆς ν' ἀποτρέψῃ, ἐφ' ὅσον ἐξηρτάτο ἐξ αὐτῆς, τὴν πολεμικὴν ἀνάφλεξιν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς τὸν κόσμον ὄλον ἠγνόει, ποῖοι ὑπῆρξαν οἱ ἐγκληματικοὶ τορπιλληταὶ καὶ πόθεν προήρχετο ἡ διαταγὴ τῆς ἀτίμου καὶ ληστρικῆς ἐνεργείας. Πρὶν ἔτι οἱ εἰδικοὶ πραγματογνώμονες διαπιστώσουν ἐκ τῶν ἀνασυρθέντων ἐκ τοῦ βυθοῦ τεκμηρίων τὴν ἀλήθειαν, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἦτο βέβαιος ἐν τῷ συνόλῳ του, ὅτι τὸ χυδαῖον καὶ ἀνίερρον προξικόνημα ἦτο ἔργον τῆς φασιστικῆς ἡγεσίας. Ἀλλ' αἱ τορπίλλαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐπληξαν καὶ ἐβύθισαν τὸ ἑλληνικὸν εὐδρομον, ἐστράφησαν ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει καὶ ἐπληξαν αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν.

Εἶναι ἴσως ἀπὸ τὰ παράδοξα τῆς ἱστορίας, ὅτι τὴν καλύτεραν κρι-

τικήν περὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου ἐγκλήματος ἐδημοσίευσε κατ' Αὐγουστον τοῦ 1945 αὐτὸς ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν κρίσιμον ἐποχὴν, ὁ ἀτυχὴς Emanuele Grazzi: «Ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον διέτρεξε κύμα ἀγανακτήσεως καὶ μίσους ἐναντίον τῶν αὐτουργῶν μιᾶς πράξεως βδελυρᾶς αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν αἱ περιστάσεις ὑφ' ἃς διεπράχθη καθίστων χιλιάκις βδελυρωτέραν. Τὸ ἐγκλημα τῆς Τήνου ἐπετέλεσε τὸ θαυματοργὸν σχεδὸν ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργίας εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπολύτου ὁμοφωνίας πνευμάτων. Μοναρχικοὶ καὶ Βενιζελικοὶ, ὁπαδοὶ καὶ ἀντίπαλοι τοῦ καθεστώτος ἐπέισθησαν ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶχεν ἓνα μόνον ἐχθρόν, τὴν Ἰταλίαν, καὶ ὅτι, ἐὰν ἡ σύγκρουσις πρὸς τὴν Ἰταλίαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποσοβηθῇ, ἦτο προτιμότερον νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν ἀνδρικῶς παρὰ νὰ ὑποχωρήσουν ἀπέναντι ἐχθροῦ ἱκανοῦ νὰ προσφύγῃ εἰς τοιοῦτου εἶδους μέσα . . . Ἡ φασιστικὴ κυβέρνησις -κατέληξεν ὁ Grazzi - διὰ τοῦ ἐγκλήματός της ἐκείνου κατῴρωσε νὰ σφυρηλατήσῃ στερεὰν ἔνωσην πνευμάτων καὶ καρδιῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν ἀπόφασιν ἀντιστάσεως μέχρις ἐσχάτων εἰς ἓνα λαὸν ὑπεραγαπῶντα τὴν πατρίδα του . . . »¹.

Ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Ἰταλοῦ διπλωμάτου, ὁ ὁποῖος εἶδεν, ἢ εἶπε τὴν ἀλήθειαν μόνον μετὰ τὴν συντριβὴν τῆς Ἰταλίας, εἶναι ἐν μέρει μόνον ὀρθή. Διότι δὲν ἦτο βεβαίως μόνη ἡ ἐγκληματικὴ Ἰταλικὴ ἐνέργεια τῆς 15 Αὐγύστου 1940 ἡ ὁποία ἤνωσε τοὺς Ἕλληνας, ἐνέβαλε φρόνημα καὶ δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς των καὶ τοὺς ὥθησε νὰ ἀντιμετωπίσουν μὲ σύμπνοιαν τὴν ξενικὴν ἐπιδρομὴν. Ἐπλανήθη πιστεύσας ὅτι τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο ὑπῆρξεν ὁ μοναδικὸς παράγων τῆς ἐξόχου συμπνοίας καὶ τῆς σιδηρᾶς ἀντιστάσεως. Καὶ ἄνευ τοῦ ἐπεισοδίου ἐκείνου, ἡ ἀντίδρασις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Ἰταλικῆς ἐπιθέσεως θὰ ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου ἀπαράλλακτον. Ἡ ἀπόφασις περὶ ἀμύνης μέχρις ἐσχάτων καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ πορεία τοῦ στρατευμένου λαοῦ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους πρὸς τὴν νίκην καὶ τὸν θρίαμβον, ὑπῆρξεν ἡ φυσικὴ, ἡ ἀνεπίγνωτος θὰ ἔλεγον ἐκδήλωσις πολλῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν παραγόντων, ἀναγομένων εἰς τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, εἰς τὴν ἱστορικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ τέλος τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἡγεσίαν τοῦ ἔθνους. Τὰ θεμελιώδη ταῦτα στοιχεῖα ὑπῆρξαν οἱ ἐνεργητικοὶ παράγοντες τῆς ἐθνικῆς πτῆσεως πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου.

Κατὰ τὸ Ἰταλικὸν σχέδιον, ἡ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ὅπως ὅλαι αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀξονος, στηριζόμεναι εἰς τὸ ἀνέτοιμον τοῦ προσβαλλομένου, δι' ἀστραλιαίου πο-

1. Emanuele Grazzi, *Il principio della fine*. Roma 1945.

λέμου βασιζομένου κυρίως εἰς τὴν κεραυνοβόλον δρᾶσιν τῶν μηχανοκινήτων. Ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ Ἰταλικῶν δυνάμεων ὠρίσθη ὁ θεωρητικὸς τοῦ ἀστραπιαίου πολέμου Βισκόντι Πράσκα, ὁ ὁποῖος ἐπίστευε καὶ διεβεβαίωσε τὸ Ἰταλὸν δικτάτορα, ὅτι τὸ στράτευμά του θὰ ἐξετέλει ἀπλήν, ἀναίμακτον πορείαν πρὸς τὰς Ἀθήνας Παρασυρθεῖς ὑπὸ ἐπιπολαίων πληροφοριοδοτῶν ἐπλανᾶτο πιστεύων, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ὑποπεύετο τὴν Ἰταλικὴν ἐπίθεσιν, ἥ ἔκρινε μάταιον νὰ τὴν ἀντιμετωπίσῃ. Πόσον ὁ στρατηγὸς οὗτος καὶ σύμπασα ἡ Ἰταλικὴ ἡγεσία ἐπλανᾶτο εἰς τὰς κρίσεις τῆς περὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι, δύναται νὰ ἴδῃ ὁ φιλίστωρ ἀκροατὴς εἰς τὰ ἐκδοθέντα κείμενα τῶν φασιστῶν ἡγετῶν καὶ τῶν μυστικῶν ἀρχείων τῆς Ἰταλίας¹.

Εἶναι ἀλλήθες, φαίνεται, ὅτι ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς εἶχε φροντίσει νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὴν Ρώμην ἡ ἐντύπωσις ἑλληνικῆς ἀδυναμίας. Ὁ δὲ Πράσκα, παρασυρθεῖς, ὑπελόγιζε νὰ προωθήσῃ ταχύτατα τὰς δυνάμεις του πρὸς τὸ Μέτσοβον καὶ ἐκεῖθεν, κύριος τῶν Ἑλληνικῶν ὁδῶν, νὰ προελάσῃ ἀστραπιαίως πρὸς Θεσσαλονίκην καὶ Ἀθήνας. Ἀλλ' εἰς τὸ Ἰταλικὸν σχέδιον τοῦ ἀστραπιαίου πολέμου ἀπήντησεν ἡ Ἑλλάς δι' ἀστραπιαίας κινητοποιήσεως. Ἡ προσέλευσις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὰς σημαίας ὑπῆρξεν ἐνθουσιώδης καὶ οἶονεῖ πανηγυρικὴ. Ὡς τυχαῖον παράδειγμα ἀναφέρω τοὺς συμπολίτας μου Δωδεκανησίους, οἱ ὅποιοι καίτοι δὲν εἶχον νόμιμον τυπικὴν ὑποχρέωσιν, καίτοι ἦσαν ἀστράτευτοι καὶ ἀγύμναστοι, ἐπιστήμονες ἐπαγγελματίαι καὶ ἐργάται, ἀνεξαρτήτως ἡλικίας, νέοι καὶ μεσήλικες ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ καταταγοῦν ἐθελοντικῶς ὑπὸ τὰς σημαίας καὶ σχηματίσαντες τὸ Σύνταγμα τῶν Δωδεκανησίων, ὠδηγήθησαν εἰς τὸ πολεμικὸν μέτωπον διὰ νὰ ἐκτελέσουν τὸ πρὸς τὴν μεγάλην πατρίδα καὶ πρὸς τὴν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Ἰταλοὺς Δωδεκάνησον χρέος τῶν.

Ἐνθυμοῦμαι μὲ εὖλογον συγκίνησιν σφουγγαρᾶδες, λατόμους, κτίστας, ἀλλὰ καὶ γνωστοὺς ἐπιστήμονας, οἱ ὅποιοι ἐνίστε ἐπλησίαζον τὸ 50ον ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν, νὰ ἱκετεύουν δακρύνοντες τὰ ἀρμόδια ὄργανα, διὰ νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τὸ στράτευμα. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβαινεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐνφ' ὃ διεσπαρμένος ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην Ἑλληνισμὸς ἐπεσφράγισε διὰ προσφορῶν καὶ θυσιῶν τὴν ἀφοσίωσίν του καὶ τοὺς ἀκαταλύτους δεσμοὺς του πρὸς τὴν μητέρα πατρίδα. Ἦτο ἔκτοτε σαφές ὅτι ὁ ὑπὸ τοιοῦτου φρονήματος ἐμφορούμενος λαὸς θὰ ἦτο δυσχεύρωτος.

Ἡ μάχη τῆς Πίνδου, ἀποτελοῦσα τὸ ἄθροισμα πλείστων συγκρούσεων διεξαχθεισῶν ὑπὸ δυσχερεστάτας συνθήκας καθ' ἃς ἐπεδείχθη ὑπὸ τῶν ἡμετέ-

1. Mario Cervi, Storia della guerra di Grecia. Milano 1965.

ρων ασύγκριτος ήρωϊσμός, έδωσεν εις τὰ έλληνικά όπλα τήν πρώτην μεγάλην νίκην. Ή όλη μάχη εκρίθη εντός δεκαημέρου από τής ενάρξεώς της. Οί Ίταλοί άπωθήθησαν πέραν των άρχικων των βάσεων και ή Πίνδος, θέατρον πολέμου φοβερόν εν ώρα χειμώνος, απέμεινε σκηνή πελωρία, εφ'ής επαίχθη ή πρώτη πρᾶξις τής τραγωδίας του ήττηθέντος Ίταλικού στρατού. Άλλ'ούχι άνευ θυσιών. Μερικοί σταυροί από κλάδους δρυός, έμπετηγμένοι προχείρως εντός του εδάφους, έσήμαινον τάφους ήρώων.

Εις τὸ μέτωπον τής Ήπειρου ή όγδόη μεραρχία υπό τὸν άείμνηστον στρατηγὸν Κατσιμήτρον εκράτησε τοὺς εισβολεῖς μακρὰν τοῦ έθνικοῦ εδάφους. Ή νίκη του Καλπακίου τής 3 Νοεμβρίου, εκ των περιφανεστέρων του Άλβανικοῦ έπους, υπήρξεν εκ των κρισιμωτέρων καμπών τής στροφῆς υπέρ ήμῶν του όλου πολέμου.

Ή επί του δυτικοῦ μετώπου τής Μακεδονίας και πρὸς βορρᾶν έλληνική δράσις είχαν αποτελεσμα τήν κατάληψιν τής Κορυτσᾶς και τήν ανατροπήν των Ίταλικῶν δυνάμεων εις τὸ Πόγραδετς. Κατ'αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Έλληνικαί δυνάμεις εφθασαν εις Κλεισούραν. Ή περαιτέρω πορεία παρημποδίσθη υπό του δριμυτάτου χειμῶνος και εξ άλλων ίσως λόγων, οί όποιοι εκφεύγουν των όρίων μιᾶς πανηγυρικής όμιλίας.

Ή εαρινή επίθεσις των Ίταλῶν κατὰ Μάρτιον του 1941, γενομένη ενώπιον του διεθνῶς γελοιοποιηθέντος Μουσολίνι, κατὰ τήν όποιαν τὸ θρυλικόν 731 ψωμα απέβη παγίς όλέθρου διὰ τοὺς Ίταλοὺς, άπέτυχεν οίκτρως και οὕτως εστερεώθη όριστικῶς ή νίκη των Έλλήνων, ό δ'άγέρωχος και υπερόπτης άρχηγός του Φασισμού, επιστρέψας κατησχυμένος εις Ρώμην, ήναγκάσθη νά δεχθῇ τήν στρατιωτικὴν βοήθειαν του συμμάχου του. Έκτοτε ή Ίταλία εξέπεσε κατ'ούσίαν εις τήν θέσιν γερμανικοῦ προτεκτοράτου και ό Μουσολίνι, απολέσας τήν ανεξαρτησίαν του, κατήντησεν αξιοθρήνητον θῦμα του ιμπεριαλιστικοῦ του όνείρου. Από τής γερμανικής επεμβάσεως ή Ίταλία κατέστη παρωδία αυτοκρατορίας.

Όταν ό θρίαμβος των Έλληνικῶν όπλων εφθασεν εις τὸ κατακόρυφον, τήν κρισιμωτάτην διὰ τήν Ίταλίαν και τὸν ήγέτην της ὥραν, ό Άδόλφος Χίτλερ, ό δυναμικός άρχηγός των ολοκληρωτικῶν δυνάμεων, τὸν όποιον ή άδέκαστος ίστορία και ή ανθρωπίνη δικαιοσύνη κατεδίκασαν άνεκκλητῶς, υπηρετῶν τὰ ίδια αὐτοῦ συμφέροντα, ήθέλησε ν'άνεγειρῇ τὸν συντετριμμένον συνεταῖρον του και επιβάλλων γερμανικὴν τάξιν πραγμάτων εις τήν Νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην και τήν Έγγυς Άνατολήν, ν'άποδυσθῇ άπερίσπαστος από του Νότου εις τήν μεγάλην πρὸς Άνατολὰς περιπέτειαν. Άλλὰ δὲν εξέπληξεν, οὔτε ήφνιδίασε τοὺς Έλληνας. Ήδη από τής εκρήξεως του πολέμου και ή Έλληνική ήγεςία και ό Λαός άντελαμβάνοντο, ότι ή Έλλάς ήτο άντιμέτωπος όχι μόνον τής φασιστικῆς Ίταλίας, άλλ'όλοκληρου του Άξονος. Πρὶν άκόμη οί σιδηρόφρακτοι να-

ζισται πλήξουν ἐκ τῶν νώτων τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις εἶχον λάβει τὴν ἱστορικὴν ἀπόφασιν τῆς ἀνυποχωρήτου ἀντιστάσεως, μέχρι θανάτου.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἦτο σαφῶς προδιαγεγραμμένη. Ἡ Ἑλλάς θὰ ἐτάσσετο εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ ἀκολουθοῦσα πολιτικὴν σύμφωνον πρὸς τὴν συμμαχίαν ταύτην, θὰ ἀνθίστατο κατὰ τῆς Γερμανίας δι' ὅλων τῶν μέσων της, καὶ εἰς οὐδεμίαν μονομερῆ συνεννόησιν θὰ προέβαινε μετ' αὐτῆς. Ἡ πολιτικὴ αὕτη ἐστηρίζετο εἰς τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἡ ρῆξις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἰταλίαν δὲν ἦτο παρὰ ἓν ἐπεισόδιον ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ μεγάλου πολέμου, ὁ ὁποῖος διεξήγετο εἰς παγκόσμιον κλίμακα.

Διὰ τὴν τελικὴν ἔκβασιν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου τόσον ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὅσον καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία, καθὼς ἔγραψεν εἰς τὸ περὶ τοῦ πολέμου τῆς Ἑλλάδος βιβλίον των ὁ ἀρχιστράτηγος Ἀλέξανδρος Παπάγος, διείποντο ὑπὸ πνεύματος ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης καὶ αἰσιοδοξίας, ὅτι ἡ τελικὴ νίκη θὰ ἐστεφάνωνε τὰ ὄπλα τῶν Δημοκρατιῶν καὶ τοῦ ἀντιαξονικοῦ συνασπισμοῦ.

Ἡ προϊστορία τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος Γερμανικῆς ἐκστρατείας εἶναι ἤδη γνωστὴ. Ἡ ἀρχικὴ ἀπόφασις τοῦ Χίτλερ ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, εἶχε ληφθῇ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1940. Ἀφοῦ προηγουμένως ἐξησφάλισε τὴν σταθερὰν συγκατάθεσιν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἡ ὁποία ἄλλως τε, ὡς ἀποδεικνύεται, ἐξ ἐπισήμων στοιχείων δημοσιευθέντων προσφάτως καὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοῦ Σάββα Κωνσταντοπούλου εἰς τὸ βιβλίον του «Ἡ Ρωσία καὶ τὸ Ὅχι τοῦ 1940»¹, καὶ τὴν Ἰταλικὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσιν ἠνύνησε, προτείνασα νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ Ἰταλία ὡς ἡγεμονεύουσα Δύναμις εἰς τὴν Μεσόγειον ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι καὶ ἡ Ἰταλία θὰ ἀνεγνώριζε τὸ αὐτὸ προνόμιον εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν καὶ θὰ ἐδέχετο τὸν ἀκρωτηριασμόν τῆς Ἑλλάδος πρὸς ὄφελος τῆς Βουλγαρίας, ὁ Χίτλερ, λέγω, ὑπέγραψε τὴν διαταγὴν τῆς 12 Νοεμβρίου 1940, ἡ ὁποία ἀνεφέρετο εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ στενοῦ τοῦ Γιβραλτάρ μέσῳ Ἰσπανίας, τῆς διώρυγος τοῦ Σουεῦς μέσῳ τῆς Λιβύης καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος μέσῳ τῆς Βουλγαρίας.

Τὴν 13 Δεκεμβρίου 1940 ὁ Χίτλερ ὑπέγραψε τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 20 διαταγὴν γενικῶν κατευθύνσεων, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν σχεδιαζομένην ἐπιχείρησιν ἔδωκε τὸ συνθηματικὸν ὄνομα «Marita». Εἰς τὸ τέλος τῆς βαρυσημάντου ἐκείνης διαταγῆς ἀνε-

1. Σ. Κωνσταντοπούλου, Ἡ Ρωσία καὶ τὸ Ὅχι τοῦ 1940, Ἀθῆναι 1973, σελ. 382 κέ.

φέρετο, υπογραμμισθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Χίτλερ, ὅτι μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως «Marita» αἱ Γερμανικαὶ δυνάμεις θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ νέαν ἀποστολήν. Ὑπηνίσσето προφανῶς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ρωσίας, τὴν ἐπιχείρησιν «Barbarossa».

Μετὰ τὴν εἰσόδον τῶν γερμανικῶν δυνάμεων εἰς Βουλγαρίαν κατέστη σαφεστάτη πλέον ἢ κατὰ τῆς Ἑλλάδος παρασκευαζομένη ἐπίθεσις. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Κορυζῆν διεκήρυξε πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις τὴν ὀριστικὴν τῆς ἀπόφασιν, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο ἀποφασισμένη ν' ἀντισταθῇ πάσῃ θυσίᾳ κατὰ τῆς νέας ἀπροκλήτου ἐπιδρομῆς. Εἰς τὴν μυστικὴν σύσκεψιν, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν εἰς τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Τατοῦ τοῦ 22 Φεβρουαρίου 1941, μὲ συμμετοχὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρετανίας Ἦντεν καὶ ἐκπροσώπων τῆς Ἀγγλικῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας, ὁ Ἑλλήν πρῶθυπουργὸς ἐνεχειρίσεν εἰς τὸν Ἦντεν κλασσικὴν ἐν τῇ λιτότητι τῆς ἔγγραφον δήλωσιν περὶ τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἑλλάδος νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἰταλῶν καὶ ν' ἀμυνθῇ ἐναντίον τῶν Γερμανῶν, ἀκόμη καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ μείνῃ μόνη.

«Καθίσταται ὑμῖν γνωστόν, ἔγραφεν ὁ ἀείμνηστος Κορυζῆς, ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς Ἑλλάδος πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀκεραιότητος αὐτῆς, δὲν περιορίζεται μόνον πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται ἐξ ἴσου πρὸς γερμανικὴν ἐπίθεσιν. Πράγματι, ἡ Ἑλλάς μάχεται τόσον διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ὅσον καὶ διὰ τὴν τιμὴν τῆς, καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως συμμερίζεται ὁλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Εἰς τὴν πλήρη ταύτην ὁμόνοιαν ἔγκειται ἡ ἐξήγησις τῶν λαμπρῶν νικῶν, τὰς ὁποίας ἐπέτυχεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐναντίον ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέρου ἐχθροῦ».

Συνεπλήρωνε δὲ τὴν διακοίνωσίν του ὁ τραγικὸς ἐκεῖνος πρῶθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν θαυμάσιον ἐπίλογον: «Ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἐπαναλάβω καὶ πάλιν, ὅ,τιδήποτε ἐπιφυλάσσει τὸ μέλλον, ἔστω καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ ἐλπίς ἀποκρούσεως τοῦ ἐχθροῦ ἐν Μακεδονίᾳ, ἡ Ἑλλάς θὰ ὑπεραμυνθῇ τοῦ ἐθνικοῦ τῆς ἐδάφους, ἀκόμη καὶ ἂν θὰ εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πράξῃ τοῦτο μόνη».

Καὶ πράγματι, τοῦτο ἔπραξεν ἡ Ἑλλάς σχεδὸν μόνη, βοηθουμένη ὑπὸ πενιχρῶν Βρεττανικῶν δυνάμεων, ὅταν τὴν αὐγὴν τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941 ἐξέσπασεν αἰφνιδίως, χωρὶς νὰ τηρηθοῦν τὰ συνήθη διπλωματικὰ ἔθιμα, ἡ Γερμανικὴ ἐπίθεσις.

Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀντίστασιν μέχρις ἐσχάτων ὑπῆρξε βαθύτατα δραματικὴ. Οὐδεὶς ὑπέτιμα τὴν πραγματικότητα, καὶ οἱ πάντες διησθάνοντο ὡς ἀναπόφευκτον τὴν βαρεῖαν δοκιμασίαν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ὑπεβάλλετο ὁλόκληρος ἡ χώρα. Ἡ ἀποφασιστικότης τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ διὰ τὸν νέον ἀγῶνα εἶχε τὸν χαρακτῆρα τῆς αὐτοθυσίας.

Ποῖος ὕμνος ἀρμόζει ἄρεγε εἰς Σᾶς Ἑλληνες ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται, οἱ ὅποιοι μετεβάλατε εἰς νέας Θερμοπύλας τὰ ὄχυρά τῆς Μακεδονίας; Μετεβάλατε εἰς θρησκείαν τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἀπηλευθερώθητε ἀπὸ τὸ γήϊνον βάρος τῆς ἐλπίδος καὶ ἐκρατήσατε μόνην τὴν ἀγνόητα τῆς θυσίας, γενόμενοι ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας. Τὰ ὀνόματά σας ἐνέγραψεν ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη εἰς αἰώνιον μνημόσυνον, ὥς τὰ ὀνόματα τῶν Ἱερολοχιτῶν.

Εἰς τὴν Κρήτην ὅπου κατέφυγεν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἑμμανουὴλ Τσουδερὸν κυβέρνησις, συνεχίσθη ὁ ἀγὼν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νεοζηλανδοῦ ὑποστρατήγου Φράϊμπεργκ. Μετὰ δεκαήμερον σκληρὸν ἀγῶνα ἔληξεν ἡ μάχη τῆς Κρήτης μὲ πλήρη ἐπικράτησιν τῶν Γερμανῶν. Ὑπῆρξεν ὅμως τόσον μεγάλη ἡ φθορὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κρητικὸς λαὸς μὲ τὴν γνωστὴν μαχητικότητα καὶ τὴν πολεμικὴν του ἐμπειρίαν ἐπέφερεν εἰς τὸ ἐκλεκτὸν σῶμα τῶν Γερμανῶν ἀλεξιπτωτιστῶν, ὥστε οὐδέποτε πλεόν μέχρι πέρατος τοῦ πολέμου ἐτόλμησαν οἱ Γερμανοὶ ν' ἀναλάβουν τοιοῦτου εἵδους ἐπιχείρησιν.

Ἡ Ἑλλάς ἔπεσεν! Ἄλλ' ὑπάρχουν ἤττιαι ἔνδοξοι, ὥς αἱ κάλλισται τῶν νικῶν. Ἡ Ἑλλάς διὰ τῆς ἀντιστάσεως τῆς ἀνέτρεψε τὰ σχέδια τοῦ Γερμανικοῦ Ἐπιτελείου, ἔσωσε τὴν Ἑγγὺς Ἀνοτολὴν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς πλήρους γερμανικῆς ἐπικρατήσεως καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ τῆς σοβαρᾶς καθυστερήσεως τῆς ναζιστικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ρωσίας, εἰς τὴν διάσωσιν τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Καυκάσου. Μετὰ τὴν θαυμασίαν ἀντίστασιν τῆς Μ. Βρατανίας, μόνη ἡ Ἑλλάς ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἐπέδειξεν ἀνάλογον ἡρωϊκὴν στάσιν.

Τὸ δεῦτερον Ὅχι κατὰ τῶν Γερμανῶν, τὸ ὁποῖον μετὰ τῆς 28 Ὀκτωβρίου ἀποτελεῖ τὸν μέγαν δίπτυχον τίτλον τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ, εἶναι ἐξ ὅχως χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐλληνικοῦ ἱστορικοῦ βίου. Παρόμοια ἄλματα πρὸς τὸν τάφον, ἢ μᾶλλον πρὸς τὸν Οὐρανόν, μόνον τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ. Καθὼς ἔπραξαν πάντοτε εἰς ἀναλόγους περιστάσεις, οὕτω καὶ τώρα, οἱ Ἑλληνες «τὸ εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον κρίναντες», ἐπροτίμησαν τὸν χαλασμὸν ἀπὸ τὴν δουλείαν. «Ἀλγεινότερα γὰρ ἀνδρὶ γε φρόνημα ἔχοντι ἢ μετὰ τοῦ μαλακισθῆναι κάκωσις ἢ ὁ μετὰ ρώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος ἀνάισθος θάνατος» (Θουκυδ. Περικλ. ἐπιτάφ.).

Ἡ ὁδὸς τῆς θυσίας εἶναι ἡ οἰκειότερα εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὅταν κινδυνεύῃ ἡ ἐθνικὴ των τιμὴ· τότε δὲν ἔχουν μέτρον συγκρίσεως ἄλλο εἰμὴ τοὺς προγόνους των.

«Ὡ Ἑλληνες, ὦ θεῖαι ψυχαί, ποῦ εἰς τοὺς μεγάλους κινδύνους φανερώνατε ἀκάματον ἐνέργειαν καὶ ὑψηλὴν φύσιν»
ἔψαλλεν ὁ μεγαλόπνευστος Κάλβος (Ὡδὴ τὰ ἡφαίστεια κε').

Τοῦτ' αὐτὸ ἐπανελάβε δι' ἄλλων λόγων περὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ὁ μέγας φιλέλλην καὶ μέγας ἄνθρωπος τοῦ συγχρόνου κόσμου, ὁ Οὐϊνστον Τσῶρτσιλ: «Μέσα εἰς τὰ πολλὰ παραδείγματα ἡρωϊσμοῦ ποὺ ἐσημειώθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρόντος πολέμου, σπανίως θὰ ἀνεύρη ὁ ἱστορικὸς εὐγενεστέρας πράξεις ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἐπετελέσθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς υπεράσπισιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας». Αἱ εὐγενεῖς ἱκεῖναι πράξεις τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσαν ἐξόχως εἰς τὴν ἡττάν τοῦ Ἀξονος καὶ εἰς τὴν οἰκτράν πτῶσιν τῆς ἡγετῶν σὺτοῦ. Διότι, μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ὑπάρχει Νέμεσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τιμωροῦσα τὴν ὑπέρογκον καὶ ἀχαλίνωτον ὕβριν, βραβεύουσα τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γενναιοφροσύνην. Κυρίαί καὶ Κύριοι.

Ἡ 28η Ὀκτωβρίου καὶ τὸ μετὰ ταῦτα συντελεσθὲν ἔνδοξον ἔργον ὑπῆρξε συνολικὴ καὶ ἀρραγῆς ἐκδήλωσις τῆς βουλῆσεως ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, τελούντος ὑπὸ δεξιᾶν ἡγεσίαν. Ἡ ἱστορικὴ δικαιοσύνη ἐπιβάλλει νὰ ἐπισημάνω τὰς ἐξόχους ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίοδον προσέφεραν εἰς τὸ ἔθνος ὁ αἰμίμηστος Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β' καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Μεταξᾶς. Αὐτοὶ καὶ οἱ συνεργάται των πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ὑπῆρξαν οἱ φορεῖς τῆς ἡθικῆς βουλῆσεως τοῦ ἔθνους καὶ εἴμεθα εὐτυχεῖς διαπιστώνοντες ὅτι ἀνεδείχθησαν ἄξιοι ἐκπρόσωποι τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἐξαιρέτου προσωπικότητος ὡς ἐνεργητικοῦ παράγοντος τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ γεγονότος, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπέτειον ἐορτάζομεν σήμερον, ἀνήκει εὐλόγως εἰς τὸν Ἰωάννην Μεταξᾶν. Αὐτὸς διεχειρίσθη μὲ τὸ ἐλεύθερον πνεῦμα τοῦ τὸ δραματικὸν ἐκεῖνο πολιτικὸν θέμα, τὸ ὁποῖον μὲ βάνανσον ὠμότητα ἔθεσεν ἡ ἱμπεριαλιστικὴ ἀπληστία τοῦ Ἰταλικοῦ Φασισμοῦ, καὶ ἐσήκωσε τότε εὐθαρσῶς εἰς τοὺς ὤμους τοῦ τὴν εὐθύνην καὶ τὴν πολιτικὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος. Ἐνώπιον τοῦ διαγραφομένου σαφῶς εἰς τὸν ἔμπειρον πολιτικὸν νοῦν τοῦ ἐθνικοῦ κινδύνου, εἰργάσθη δραστηρίως διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὸν πολιτικὸν διχασμὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἄλλως τε οὗτος εἶχε μεγίστας, ὁμολογηθείσας ὑπὸ τοῦ ἰδίου, κατὰ τὸ παρελθὸν εὐθύνas, καὶ ὠδήγησε τὸ ἔθνος εἰς ἐνότητα καὶ σύμπνοιαν. Χάρις εἰς αὐτόν, ὁ ξένος ἐπιδρομεὺς, ὁ ὑπολογίσις ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ, τῆς ἡθικῆς σήψεως καὶ τῆς ἀγόνου πολιτικῆς τριβῆς τῶν Ἑλλήνων (ρουτίνας), ἀντιμετώπισεν ἔθνος ὁμοφρονοῦν, μὲ ἐνιαῖον λαόν, ἐνιαίαν κυβέρνησιν καὶ ἐνιαῖον φρόνημα.

Διὰ τὸν βασιλέα Γεώργιον Β' καὶ τὸν πρωθυπουργὸν Μεταξᾶν, οἱ ὁποῖοι ἐξεπροσώπησαν κατὰ τὴν κρίσιμον ὥραν τὴν ἡθικὴν βούλησιν τοῦ ἔθνους, καὶ διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων των ἀφύπνισαν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων τὸ ἡρωϊκὸν πνεῦμα τῆς θυσίας, δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν τοὺς λόγους τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὑπῆρξαν «εἰρήσματα

Πατρίδος, ... δυσμαχώτατοι τοῖς ὑπεναντίοις, φύλακες πατρῶν θεσμῶν»¹.

Ποῖται ὑπῆρξαν αἱ συνέπειαι τοῦ θριαμβικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1940-1941; Ἡ 28η Ὀκτωβρίου ἀνέσυρε τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὸ τέλμα, τὸ ἀπῆλλαξεν ἀπὸ τὴν ἠθικὴν κόπωσιν καὶ τοῦ ἔδωκε τὸ αἶσθημα τῆς συνεπειᾶς πρὸς τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν καὶ τὴν λαμπρὰν ἱστορίαν του.

Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἠντλησε θάρρος καὶ ὑπερηφάνειαν ἐκ τοῦ ἰδίου του κατορθώματος. Τὸ ἐξαίσιον κάλλος τῆς νίκης του ἐπλήρωσε τὴν ζωὴν του καὶ ἔλλογος μέθη ἐπλημμύρισε τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἠθικὴ ἱκανοποίησις ἠπλώθη διάχυτος εἰς τὰ πρόσωπα τῶν Ἑλλήνων, διότι ὁ ἀγὼν τοῦ 1940 ἐξέπλυνε τὸ δνειδος τῆς Μικρασιατικῆς ἥττης. Καὶ δὲν ἐπέφερε μὲν οὗτος οὐδὲν ἐξ ὧσων κατ' ἐκείνην ἀπωλέσθησαν ἐδαφικῶν ἢ ἄλλων ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἀποκατέστησεν ὁμως εἰς τὸ ἀκέραιον τὴν τιμὴν τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων καὶ ἐπανίδρυσε τὴν ἠθικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς παγκόσμιον κλίμακα.

Ἡ ἠθικὴ ροπή τῆς 23 Ὀκτωβρίου ἐπὶ τὸν ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας δημοκρατικὸν κόσμον ὑπῆρξε τεραστία. «Χάρις εἰς τοὺς Ἑλληνας, εἶπε δημοσίᾳ ὁ Ἀγγλὸς ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν Αἴμερυ, μετεβλήθη ἡ ὅλη μορφή τοῦ πολέμου». Ὑπῆρξε παραλλήλως ἐλπιδοφόρον μήνυμα πρὸς τοὺς ὑποδουλωθέντας λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἡ ξενικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο ἀφεύκτως παροδική.

Ἡ ἀνάμνησις τοῦ νικηφόρου ἐκείνου ἀγῶνος θέλγει καὶ γοητεύει τοὺς Ἑλληνας, διότι ὑπῆρξε μία τιτάνειος προσπάθεια, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος μας ἡσκησεν εἰς τὸ ἀνώτατον ὄριον ὅλας τὰς ἀρχαίας ἀρετὰς του. Αἱ θυσίαι καὶ τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, ὅμοια τῶν ὁποίων ὑπὸ ἴσας συνθήκας οὐδέποτε ἦ σπανίως ἀπαντᾷ ὁ ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ἀποδεικνύουν ὅτι, ὡς ἡμῖν ἐμπνευσμένη ἡγεσία, δυναμένη νὰ καταστήσῃ τὰς ἐθνικὰς ἀξίας καὶ τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη συνείδησιν ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, τὸ ἐλληνικὸν μεγαλεῖον ἔφθασε μέχρι τοῦ Οὐρανοῦ.

Ἡ ἀπροσδόκητος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐπιδρομὴ τοῦ διεθνοῦς κομμουνισμοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐπέτρεγεν εἰς τὸ ἔθνος νὰ ἀξιοποιήσῃ τοὺς ἀγῶνάς του καὶ τὰς θυσίας του, νὰ ἐπιδιώξῃ ἐπιτυχῶς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐθνικῆς του κληρονομίας. Ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἐνσωμάτωσις τῆς ἰδιαιτέρας μου πατρίδος, τῆς Δωδεκανήσου, ὑπῆρξε πτωχὸν ἀντάλλαγμα ἀπείρων θυσιῶν.

Τὸ φρικτὸν ἰντερμέδιον τῆς ξενικῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ

1. Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Ἐπιστολὴ 28 «Τῇ Ἐκκλησίᾳ Νεοκαισαρείας παραμυθητικά» (Migne P. G. 32, 305 A).

νισμὸς μὲ τὸν Ἑλληνισμὸν, τὰ μεγάλα ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας συνεχωνεύοντο μὲ τὸν ἔθνικὸν ἐκείνον ἀγῶνα.

Τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἡ ἔθνικὴ ἰδέα, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἐγαλούχῃσε τοὺς Ἕλληνας καὶ ὑπῆρξεν ἡ θεωρητικὴ πανοπλία τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τὸ βάθρον τῆς ἔθνικῆς του ζωῆς, αὐτὴ ἐνέπνεε τὸ Ἔθνος μας καὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1940.

Ἴδου λοιπὸν τὸ κύριον δίδαγμα διὰ τὸ Ἔθνος μας καὶ μάλιστα δι' ὑμᾶς προσφιλεῖς φοιτηταὶ καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν νεότητα ἐκ τοῦ ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ μεγέθους τῆς 28 Ὀκτωβρίου: Ἡ ἔθνικὴ ἰδέα, ἡ ὁποία περικλείει ὅλα τὰ ιδεώδη ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἡγωνίσθη ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, καὶ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν σκληρὸν πυρῆνα τοῦ σημερινοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, ὡς παραμείνῃ ἀκεραία καὶ δυναμικὴ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, ἄξων τῆς παιδείας των, ρυθμὸς τοῦ πολιτικοῦ, πνευματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου των, βίωμα ἀναλλοίωτον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πιστοὶ εἰς τὴν ἔθνικὴν ιδέαν, τὴν συνυφασμένην πρὸς τὴν ἔθνικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν μας ἐλευθερίαν, ὡς συμπορευόμεθα μετὰ τῶν προηγμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὰς ἠθικὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησαν συνεργαζόμενοι ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Χριστιανικὴ Διδασκαλία, συνδεδεμένοι ἐνεργῶς πρὸς τὸ κλασσικὸν πνεῦμα, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς δύναται νὰ δημιουργήσῃ νέον πνεῦμα, πιστεύοντες βαθύτατα εἰς τὴν ἀκατάβλητον δύναμιν τοῦ Ἔθνους μας καὶ εἰς τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἀποστολήν.